

Magyar badar.

300 limerik

(Válogatta, szerkesztette
Várady Szabolcs)

A kortárs magyar líra már nem egy ízben bizonyította, hogy képes komoly kollektív teljesítmények létrehozására. Jó példa erre a József Attila öregkori verseit megköltő kötet a kilencvenes évek közepéről (*Már nem sajog*), vagy a közelmúltból Goethe *Nyugat-keleti dívánja*, mely egyaránt tartalmaz régebbi és vadonatúj fordításokat, Szabó Lőrinctől Varró Dánielig, szép bizonytságot téve a magyar fordításirodalom kontinuitásáról. A most megjelent limerikantológia közös játékra gyűjtötte egybe a szerzőit, könnyed, ám mégsem könnyű feladat elé állítva őket. Várady Szabolcs alapos bevezető tanulmánya is felhívja erre a figyelmet: „Mármost megtalálni azt a rímet, amely egy tulajdonnév kínrímjére még egy lapáttal rá tud tenni, és ezt a rímet úgy tálalni a sor (és a limerik) végén, mintha egyenest oda teremteték volna – ebben rejlik az igazi nehézség, ez nem hagyja nyugton a szerencsétlen limerikbeteget.” (8 – a bevezető esetén oldalszámra, a verseknél a limerikek sorszámára hivatkozom.)

Röviden összefoglalva: a limerik tréfás ötso-ros, melynek „lényege a strófaszerkezet: az *aabba* rímképlet és a sorhosszváltás belső dinamikája” (24.), a *b* rímű sorok ugyanis rövidebbek, általában egy-két szótaggal. (Ezért találtam némileg „sportszerűtlennek” Határ Győző munkáit, ahol túlságosan hosszúira nyúltak a sorok, ami éppen a forma aprólékos kezűgyes-séget igénylő jellegét hagyja figyelmen kívül, vö. 117–121.) A limerik lényege persze a tréfa, amely két fő forrásból fakadhat: a szöveg tartalmából és a nyelvi játékból, elsősorban a mulat-ságos rímelésből. A kettő természetesen a leg-többször együtt jár, a poént maga a meglepő rím hordozza. Tartalmát tekintve a limerik igen-csak sokszínű – lehet pajzán (nem ritkán obsz-cén), lehet abszurd, lehet politikai vagy szemé-lyes bökvers stb.

A válogatást jegyző Várady Szabolcs a forma hazai adoptálásában már eddig is elévülhetet-len érdemeket szerzett, nem utolsósorban a Réz Pál szerkesztette, 1986-os *Magyar Erato* cí-mű gyűjteményben olvasható darabok révén. A bevezetőben említi, hogy a hagyomány meg-különbözteti „a publikálható *clear* és a csak szájhagyomány útján terjedő *bawdy*” változatot

(14.), s hogy ez utóbbi az értelmiség folklórjává vált. Nos, valami hasonló történt a *Magyar Erató*-ban közölt limerikjeivel is, amelyek egy kivételével ebben az antológiában is olvashatók.

A szerzők nevéől egyébként csak a tartalomjegyzékből értesülhetünk, a kötetben belül minden vers anonim marad – ez a gesztus, mint a bevezetőből megtudható, az angol limerikantológiák hagyományát követi. Már csak azért sem volna sok értelme szerzőkre bontva értékelni a kötetet, mert a gyűjtemény negyvenhárom költőt számlál. Ehelyett inkább a magyar limerik poétikájának néhány, itt kirajzolódó vonására igyekszem föl hívni a figyelmet.

Elsősorban természetesen a szellemes, nem ritkán meghökkentő rímelést kell kiemelni. A leíró verstanok ez irányú fejezeteit kiválóan lehetne illusztrálni a kötetből hozott példákkal. Kecskerímek, kínrímek, kancsal rímek kergetik egymást, csak győzze kapkodni a fejét az olvasó, s még a nyelvjárások kiejtésbeli eltéréseit kihasználó, úgynevezett tájnyelvi rímekre épülő darabbal is találkozhatunk: „Néztám a sashalmi kalauzot, / az Örsig tájjesen felajzott. / Má' mostan rászketek, / harmatos tástemet / ne a HÉV-en érje gyalauzot.” (Kozma István: *Bejárós lány panasza*, 177.)

Mindemellett a rímlelemény, noha nyilvánvalóan a limerik csattanóját hordozó, „leglátványosabb” eleme, önmagában mégsem képes megszervezni, kerekké tenni a vers egészét. A szoros keretek közé szorított, miniatűr narrációs ív felépítése adja a műfaj valódi nehézségét. Az extrém rímek poénjainak ebben az öt rövidke sorban kell megágyazni, s ennek alapján a limerik „két lábon álló” műfajnak tekinthető: a „vicceselés” íve, szerkezete csaknem ugyanolyan fontos, mint maga a poén vagy poénosorozat. A komplett, „kerek” limerikre, amikor a mondat szerkezet, a poén és a rímek egymást erősítik, számos kiváló példát lehetne hozni az antológiából; ezúttal álljon itt Papp Gábor Zsigmond munkája: „Kérték a katonák Báthoryt, / küldjön két kurtizánt, táborit. / Fontos a pátria, / de azért pár pina / még nagyobb tettekre bátorít.” (260.)

A poénok karaktere alapján fentebb sebtiben felvázolt, elnagyolt felosztás – tehát a disznó, a bökvers jellegű és az abszurd limerik megkülönböztetése – valószínűleg annál nehezebben tartható, minél közelebbről vesszük szemügyre magukat a műveket. Nemcsak a tematikai és hangnembeli átfedések szűrhatnak szemet, hanem a fenti kategóriák alá besorolhatatlan darabok is. Ám ha mégis csak e (fogalmazzunk így) célelvű megközelítés alapján próbáljuk szortírozni a limerikeket, akkor az egykor élt vagy éppen kortárs személyekről szóló költeményekkel van a legkönynyebb dolgunk. A „böklimerik” csupán formájában specifikus, egyébként nem nagyon különbözik az általában vett bökversektől: a cél itt is az olykor szelíd, néha ádáz gúny, a fricska elhelyezése. Talán éppen e csoport egyik „alfaja”, a speciálisan politikai vers rejti a legveszélyesebb buktatót: amennyiben ugyanis a humor jellege nem nyelvi és nem verstechnikai, hanem szimplán politikai jellegű, a limerik épp sajátos lényegét, a költői játék virtuozitását veszítheti el (lásd például: *Eörsi István*, 136.).

A disznó limerik legjobbjai nem ritkán ön-

célúan trágár, *ugyanakkor* költőileg igényes alkotások. Ez a kettős célkitűzés, illetve az így keletkező feszültség adja e verstípus sava-borsát. Maga a vers lehet elegánsan visszafogott vagy szándékoltan otromba, ez utóbbi vonás is a hagyomány részét képezi. Egyébként éppen a disznó poénok adnak alkalmat a legszofisztikáltabb költői játékokra, például amikor a szerző magát a rímzót nem mondja ki. Ez esetben „éppen a »valódi« rímzót (mondjuk elegánsan) virtuálissá tétele a cél (és a humorforrás). [...] Ez utóbbit talán nevezhetnénk mandinerírmnek, javasolja Mesterházi Mónika.” (26–27.) A költő jó példával is szolgál erre, amikor a „Belfast” hívórímet a limerik végén – az olvasói várakozásokat jócskán megcáfolva – a „balféket” szóval rímelteti. (188.) De lássunk egy másik példát is: „Látom, most fested Castel / Gandolfót, s hogy a kép pasztell. / Azt is, hogy az ecset / kezeden a pecsed. / Fiú, a képet ne told el!” (Timár György, 189.)

Hasonlóképp váratlan megoldás a rímtelen záró sor, ám ebben a tekintetben Gergely Ágnes *Szöke nő két harisnyában* című remeke viszi el a prímet, amely radikálisan kiterjeszti ezt a fogást a szöveg egészére: minden hívóríme rímtelen, a kézenfekvő megoldást felborító válasz érkezik: „Egy ifjú hölgy azt mondta Göte- / borgban: »A kedvenc költőm Heine. / Mert úgy írt ő, ríván, / alatta egy sezlony – / de talán nem is ő volt, csak Schiller.«” (153.) Ez a vers már a harmadik csoportba, az abszurd limerik közé tartozik. Ezek a voltaképpen poén nélküli, blőd fahumor jellemezte művek a limerik sajátos, nonszensz jellegét tükrözik. Két fiatal költő nevére hívnám fel itt a figyelmet, Varró Dánielére és Havasi Attiláéra. Az előbbi mindössze három, az utóbbi csupán egyetlen limerikkal szerepel az antológiában, de mindkettő e nonszensz hangütésre fogékony, kifejezetten „limerikérzékeny” költői alkat (ráadásul a nagy Edward Lear ihletett fordítói).

Az abszurd limerik fogalma természetesen kiterjeszthető a műfaj egészére is. Hiszen a versírásnak mint metafizikai igénnyel átitatott tevékenységnek a megkérdőjelezése, hogy komoly és művelt emberek, kiváló költők obszcén tréfák szolgálatába állítják a tehetségüket. A limerik tehát, legalábbis ami a legnagyobb teljesítményeit illeti, sajátosan nonszensz világszemléletet, világlátást feltételez, amely egyszerre tükröződhet a versek szövegében, illetve magában a limerikírás gesztusában. A jelenkori magyar líra legjava hajlandó és képes erre a távolságtartó, fanyar pillantásra. Köszönet érte. (*Európa*)

KERESZTESI JÓZSEF

HARCOS BÁLINT Összes

A poétikatörténeti összefüggések, a hazai líra kontextusának tekintetében elmondható: a húszas éveikben járó költők tekintélyes része úgynevezett áthallásos költészetet művel. Vagyis korábbi, az irodalomtörténetben szereplő művekre utalnak, ezeket írják újra, sokszor kiforgatva azok eredeti jelentését. Ezenkívül szeretik a sanzonos könnyedséget, és imitációs tehetségükkel vetekedik a kötött